

# Vleuten en de Spoorweg II

door

F.J.C. Rombach

## Enkele bijzonderheden

De aanleg en de exploitatie van de spoorweg Utrecht - Rotterdam veroorzaakte een aantal problemen, voorvallen en wrijvingen tussen het gemeentebestuur van Vleuten en de Nederlandsche Rijnspoorweg Maatschappij (N.R.S.). Het was wennen voor het gemeentebestuur nog met een ander „openbaar“ lichaam te maken te krijgen. Het was wennen voor de grondeigenaren langs de spoorbaan in het gebruik van hun particuliere overwegen. Het was wennen voor de ingezetenen en anderen: een spoorlijn in de gemeente Vleuten, die alleen door midde! van overwegen gepasseerd mocht worden. Het was wennen dat men de bermsloten langs de spoorweg niet zómaar kon bevaren.

Dit verhaal gaat dan ook over overwegen en het onbevoegd oversteken van de spoorbaan, wegen en bermsloten. Bijzonderheden die soms op bijzaken lijken, doch bij nader inzien niet onbelangrijk zijn.



## Overwegen, wegen en wachters

De ons reeds bekende J.W. Bake, Ingenieur van de Constructie, verzoekt met zijn brief van 13 april 1855 de heer G.J.H. van Bijlevelt, burgemeester van Vleuten, mede te werken aan de veiligheid van de op 21 mei 1855 te openen spoorweg Utrecht - Gouda. Het is daartoe nodig dat alle overwegen voorzien worden van rasters, hekken of andere afsluitingen. Enkele eigenaren met particuliere overwegen zijn in gebreke gebleven. De burgemeester wordt verzocht via een openbare bekendmaking de belanghebbenden te waarschuwen dat van 28 april af iedere overweg zonder voldoende afsluiting door de N.R.S. zal worden doorgraven. Het rijden van treinen langs onafgesloten overwegen kan niet toegelaten worden.

De actieve burgemeester gaat zich persoonlijk op de hoogte stellen. Er komt niet alleen een bekendmaking, doch hij schrijft ook brieven aan nalatige eigenaren. Een ieder die gebruik maakt van deze overwegen moet de hekken zelf openen en sluiten. Voorts is het verboden zich onbevoegd op de spoorbaan te bevinden.

Eén van de eigenaren, de uit het eerste artikel bekende **Mr. H.B. Nieuwenhuis**, reageert zeer verbolgen. Hij schrijft reeds op 18 april 1855 dat het zijn belang niet is de overwegen op het land, dat vroeger tot Heemsmade behoorde, af te sluiten. Hij verwijst (terecht) naar de verkoopacte van de vroegere eigenaren, dat de N.R.S. de zorg over de-

ze overwegen heeft. J.W. Bake wist dit, maar kon niet weten dat de burgemeester, behalve de gevraagde algemene bekendmaking, nog persoonlijk brieven zou gaan schrijven. Hij beantwoordt op 25 april de brieven d.d. 16 en 18 april van de burgemeester. De heer Van Bijlevelt wordt hartelijk bedankt voor zijn bemoeienis ten aanzien van de veiligheid op de overwegen. Het is inderdaad juist dat de eigenaar van Heemsmade geen verplichtingen heeft en de N.R.S. derhalve voor de afsluitingen zal zorgen. Hij kan de burgemeester niet veel hoop geven in antwoord op diens vraag een halte te Vleuten te stichten. De genoemde gebreken in de nieuwe weg bij het Huis den Hoed zullen door de aannemer, die ook de Vleutense weg onderhoudt, hersteld worden. Deze zal daartoe instructies ontvangen.

De burgemeester is nog niet tevreden, hetgeen blijkt uit een brief die hij 17 juli 1855 aan de Commissaris des Konings in de Provincie Utrecht schrijft. Een teer punt is de afwezigheid van wachters bij gelijkvloerse kruisingen van de spoorbaan met de openbare weg. De N.R.S. wordt verweten dat ten behoeve van het passeren van zandtreinen bij de belangrijkste overgangen wachters geplaatst waren en deze met de opening van de spoorweg teruggetrokken werden. Vooral het terugtrekken van de wachter op de Krochtdijk bezorgt veel ongerief. Zeker nu, in het drukke zomerseizoen, dreigen grote ongelukken. De veldwachter moet menigmaal kinderen en andere passanten waarschuwen. Volgens informatie moet de machinist bij het naderen van de overweg een signaal met de stoomfluit geven om te waarschuwen (De burgemeester zal waarschijnlijk bedoelen dat dit signaal nog wel eens achterwege blijft). Het gemeentebestuur wil hier niet langer de verantwoordelijkheid dragen. Het zit de heer Van Bijlevelt trouwens ook dwars dat er nog niets aan het onderhoud van het gedeelte van de zandweg bij de Hofstede den Hoed gedaan is. Tenslotte wordt de wenselijkheid bepleit seinpalen te plaatsen bij de wachthuizen zoals op de spoorweg naar Amsterdam.

De Commissaris des Konings verzendt 17 augustus d.a.v. een afschrift van het antwoord van de directie van de N.R.S. De instructies tot herstel van de nieuwe zijweg bij de Hofstede den Hoed zijn reeds gegeven. De klacht over het gemis van wachters aan de Krochtdijk is minder gegrond. Immers er zijn op korte afstand wachters aanwezig, namelijk aan de Grindweg en de Kerkweg. Bovendien is de overweg op de Krochtdijk aan beide zijden behoorlijk afgesloten. Het valt echter niet te ontkennen dat de boeren de afsluithekken herhaaldelijk openlaten. Het is kennelijk te veel moeite van hun wagens af te komen en in deze gevallen is de veiligheid geen zaak van de N.R.S. De situatie aan de Krochtdijk is in dit opzicht vergelijkbaar met andere overwegen, zodat plaatsing van een wachter vooralsnog niet nodig is. In beginsel zijn de seinpalen nergens op de nieuw aangelegde baanvakken geplaatst en bovendien in Vleuten geheel overbodig. Het lange rechte gedeelte van de spoorweg, zowel ten Oosten als ten Westen van de gemeente Vleuten, biedt ruimschoots gelegen-

heid de treinen uit beide richtingen tijdig te zien naderen.

De burgemeester ontvangt 3 oktober 1855 een brief van de N.R.S., sectie Utrecht - Rotterdam, en hem wordt verzocht de betrokken eigenaren te wijzen op het feit dat herhaaldelijk kalveren, schapen, varkens en zelfs groter vee op de spoorbaan overreden worden. Dit is niet alleen een groot nadeel voor de eigenaren van het vee, doch verhoogt ook de kans op ongelukken met de trein. Meestal is de oorzaak het niet sluiten van de overwegen door de gebruikers. Bovendien verwaarloost men het aanbrengen van hekken op die plaatsen, die niet onder de verantwoordelijkheid van de N.R.S. vallen.

Ook in 1856 worden soortgelijke voorvallen vermeld. De Commissaris des Konings richt zich 23 oktober 1856 schriftelijk tot het gemeentebestuur van Vleuten met het verzoek een meer dagelijks toezicht te laten houden op de afsluiting van hekken e.d. op de particuliere overwegen. Voorts wordt verzocht de eigenaren en/of gebruikers te wijzen op de noodzaak de hekken na gebruik te sluiten.

Het gemeentebestuur probeert nog een keer een spoorweghalte te Vleuten te krijgen en richt thans het verzoek daartoe aan de Minister van Binnenlandse Zaken. De desbetreffende brief wordt zoals gebruikelijk via de Commissaris des Konings eind 1855 verzonden. Medegedeeld wordt dat de spoorweg de gemeente Vleuten grotendeels doorsneden heeft. Ter compensatie van dit ongerief wordt om een halte gevraagd. Het vervullen van deze wens en de aanstelling van een wachter aan de Krochtdijk zijn door de spoorwegmaatschappij steeds afgewezen. De reeds meer genoemde wachters aan de Grindweg en de Kerkweg kunnen, naar de mening van de burgemeester de overweg bij de Krochtdijk niet beheersen.

Namens de minister bericht de Commissaris met zijn brief van 22 december 1855 aan Burgemeester en Wethouders van Vleuten, dat de N.R.S. een zodanige verandering heeft laten aanbrengen dat de spoorweg op de Krochtdijk voortaan door de dichtstbijzijnde wachter kan bediend worden. De hekken blijven dus niet meer open staan. „Dat, wat de halte of het arret te Vleuten aangaat, dat gedeelte van Uw verzoek althans voor 's hands voor geene inwilliging vatbaar is". Zoals reeds bekend, zal de bouw van een halte pas in 1881 zijn beslag krijgen.



### Veldwachter

De spoorwegmaatschappij is niet tevreden over het optreden van de dorpsveldwachter. De Ingenieur van de Maatschappij wijst in zijn brief van 30 maart 1856 aan de burgemeester op het ongepaste gedrag van deze man. Een veel voorkomend euvel is dat in de buurt van de Vleutense weg de spoorbaan door onbevoegden wordt betreden en overgestoken. Veelvuldig worden zij daarbij geholpen door de veldwachter. De spoorwegwachters kunnen hier tegen praktisch niets ondernemen. De veldwachter heeft het bovendien aangedurfd de heer C. Hall, gemachtigde van de Engelse spoorwegaannemer Thomas Brassey, op een verregaand onbeschofte wijze te behandelen. Om nog

eens extra aan te geven wie bedoeld wordt, is het woonadres van deze politiemans vermeld, namelijk: bij het tolhek aan de Grindweg. Verzocht wordt hem streng te onderhouden. In het geval dat hij zijn plichten voortaan niet beter en behoorlijker vervullen zal, worden andere maatregelen van de zijde van de N.R.S. niet uitgesloten. De brief wordt prettiger afgesloten met de mededeling dat de spoorwegmaatschappij de laatste tijd het gemeentebestuur zoveel mogelijk tegemoet gekomen is. Zelfs onlangs nog door het maken van een afsluiting aan de Krochtdijk.

De bewuste veldwachter moet Petrus van Loo zijn, geboren 17 januari 1811 te Leeuwarden, gehuwd met Sara Jacoba Veerman. Hij vestigde zich 1 januari 1855 te Vleuten, komende van Utrecht. Hij overlijdt 10 januari 1892, 81 jaren oud. In de acte van overlijden wordt hij als gepensionoord onder-officier vermeld. Of en in hoeverre hij door de burgemeester vermanend toegesproken is c.q. disciplinaire maatregelen tegen hem zijn genomen, kon niet achterhaald worden. Het voorval heeft kennelijk geen nadelige gevolgen voor zijn gezondheid gehad, gezien de hoge leeftijd die hij - zeker voor die tijd - mocht bereiken.



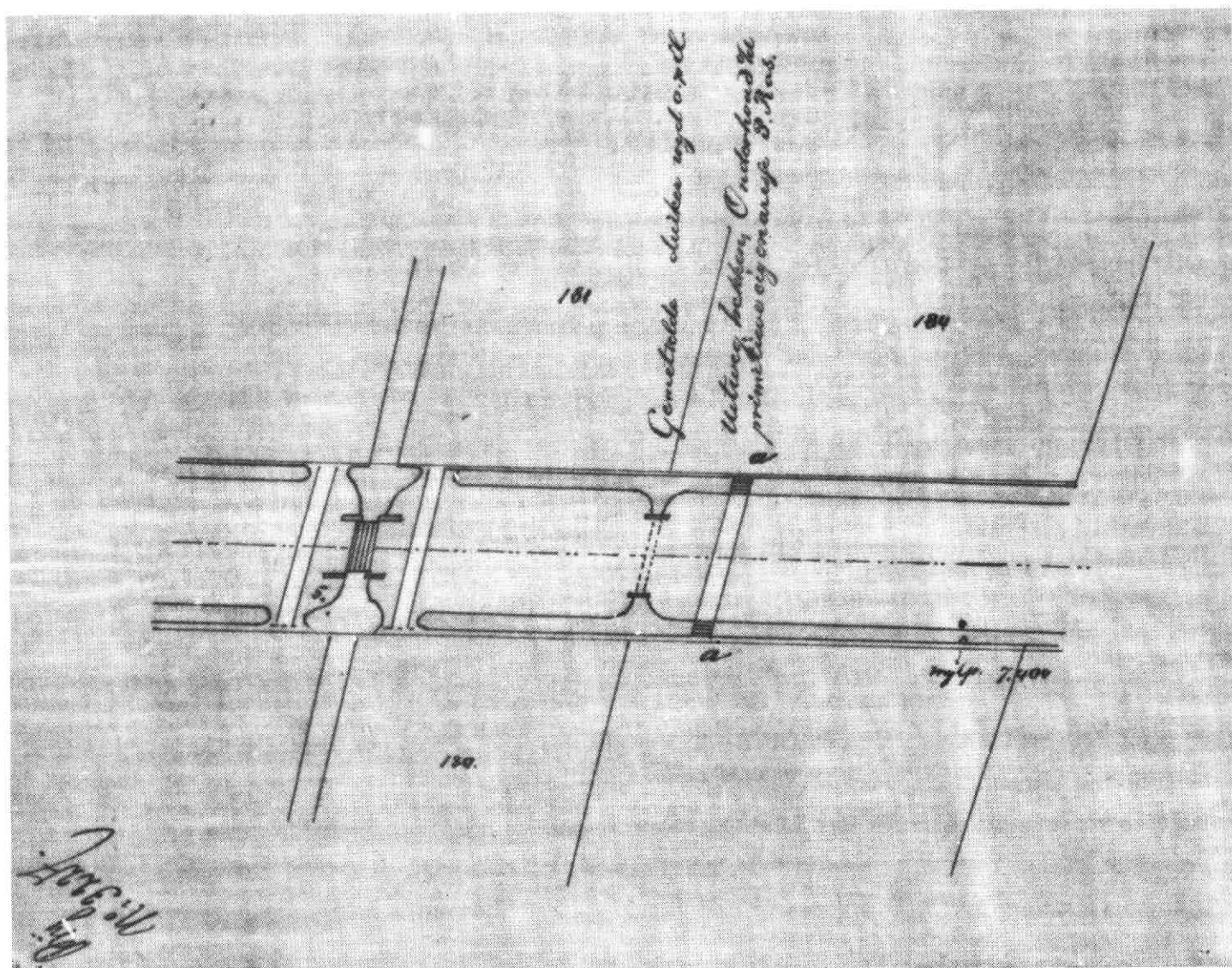
### Bermsloten

Namens zijn cliënt **J.A. Daman**, landeigenaar te Koudekerke, eigenaar van een hofstede gelegen onder Vleuten, verzoekt de Utrechtse notaris De Graaf d.d. 18 april 1868, voor zoveel nodig en vereist, de houten bruggen over de sloten langs de spoorbaan te vervangen door aarden dammen. Wegens het voor het landbouwbedrijf naderende belangrijke seizoen wordt om een spoedige beslissing verzocht.

Deze brief gaat ter behandeling naar R. Wright, Ingenieur van de Weg. Zijn antwoord is gedateerd 30 april en goed onderbouwd. De bruggetjes liggen ca 460 meter van het latere stationsgebouw in de richting Harmelen en zijn met de letters a a op de bijgaande situatietekening aangeduid. De N.R.S. gaat zelf reeds in de genoemde sloten bij de overwegen afsluitingen maken, waardoor er minder stroming in het slootwater ontstaat en er derhalve geen bezwaar is de vaste dammen aan te leggen.

De voorwaarden zijn: Onder iedere dam een eiken koker te leggen van niet minder dan 30 x 30 dm binnenwerks groot, op kosten van de heer Daman. Voorts komt het onderhoud van de dammen en het schoonhouden van de kokers geheel ten laste van genoemde heer. Alles moet geschieden naar genoegen van het polderbestuur.

De snelle afwikkeling van het verzoek blijkt uit het feit, dat de N.R.S.-directie reeds 5 mei 1868 bovengenoemde voorwaarden schriftelijk aan de notaris doet toekomen. Het werk moet overeenkomstig de aanwijzigingen en tot genoegen van de Ingenieur van de Weg uitgevoerd worden. Na ontvangst van de accoordverklaring door de heer Daman zal de directie de nodige instructies geven. De gewenste verklaring wordt 11 juni door de notaris gezonden. Op 24 augustus 1868 bericht de Ingenieur van de Weg, dat het werk tot genoegen van het polderbestuur en de N.R.S. verricht is.



**Pieter Baelde**, bouwman onder Vleuten bij Harmelen, maakt reeds ongeveer twintig jaren gebruik van de berm-sloot langs de spoorweg nabij zijn boerderij niet ver van het station van Harmelen gelegen. Zonder enig bezwaar kon hij deze sloot gebruiken voor mestvervoer per praam. Tegen eind mei 1876 wordt hem dat door de Nederlandsche Rhijn Spoorwegmaatschappij (N.R.S.) verboden.

Met een door hem ondertekende, doch niet zelf geschreven brief, van 3 juni daaraanvolgend aan de directie van de N.R.S., deelt hij mede zich door het verbod in zijn beroep als landbouwer benadeeld te voelen. Hij is van mening dat de spoorwegmaatschappij door het varen in de sloot niet het minste nadeel ondervindt.

Na de heer R. Wright, Ingenieur van de Weg, te hebben geraadpleegd, wordt op 14 juni 1876 aan Baelde toestemming gegeven de sloten aan beide kanten van de spoorbaan te bevaren. Hij mag geen gebruik van de bermen maken en moet een jaarlijks bedrag van f 4,- betalen, te voldoen bij vooruitbetaling vóór of op 1 juli.

Baelde neemt dan zelf de pen ter hand en dat is het begin van een gemakkelijke briefwisseling van zijn kant met de officiële reacties van de N.R.S.. Hij kan zijn gedachten zeer goed op papier zetten en probeert van alles om onder het betalen van die f 4,- uit te komen. Al lezend, voelt men zich door hem min of meer aangesproken. De drie door Baelde geschreven brieven worden woordelijk overgenomen.

Vleuten, 17 Junij 1876.

Aan de Directie der Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij.

Geachte Heren,

Een antwoord op Uwe missive d.d. 14 Junij l.l. Het valt mij hard dat ik er geld voor moet geven daar ik er hoogstens tachtig maal in een jaar met een scht kurf praam in kom van elders met mest om op mij land te brengen en daar U Edele aan de ene of zuidzijde niet bij Uw sloot kan komen of je moet over mij land om hem schoon te maken en dan aan weerszijden een gedeelte van mij land gebruiken om de vuigt (=vuiligheid) er op te laten daar de sloot weit en zeer vuil is en er ook schouw op is of kan gevoerd worden, kan U het onmogelijk anders laten en dit een in ander U Edele overwegende en zo ik dan moet betalen schrijf mij dan maar waar ik komen moet.

Met de meeste achting teken ik  
(w.g.) P. Baelde

De N.R.S.-directie treedt weer in overleg met de Ingenieur van de Weg en bericht op 27 juni dat aan de overzijde van de berm sloten overal en dus ook op het land van Baelde een strook grond in eigendom is van de Maatschappij. Deze strook is breed genoeg om het schoonmaakwerk te doen. De directie brengt het bedrag op f 2,- per jaar en vraagt als tegenprestatie inschikkelijkheid als

bij het reinigen van de sloten soms de grens van het land van Baelde overschreden wordt. Ook het feit dat de sloten niet veelvuldig bevaren worden, heeft geleid tot het verlagen van het oorspronkelijke bedrag.

Het antwoord van Baelde laat niet lang op zich wachten.

Vleuten, 3 Julij 1876.

Aan de Directie der Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij.

Geachte Heren,

In antwoord op Uw schrijven van den 27 Junij dat Uw een strook heeft kan zeer goed zijn. Hoe breed weet ik niet maar dat ze bij mij op de ene plaats een halve op de andere een hele en soms anderhalve meter hebben genomen. Nu kunt gij oordelen of dit behoorlijk is, om zo door de hooi oogst te werken, en zelfs afmaaijen en mee nemen, op sommige plaatsen, maar dat neem ik U niet kwalijk, daar U er zelfs niet bij kom keiken. Maar die dagelijkse opzichter, die man, die zal nog wel weten dunkt mij, hoe het hoort maar die zie er heel niet naar begrijp ik nu heb ik er niets van gezegd, als UWelEd mij nu permissie geeft en Uw geeft orders dat zij het schappelijk maken dan mogen zij van mijn overweg ook gebruik maken en anders niet, want ik moet die zelf onderhouden en U kan op de bewuste percelen niet zonder schuit komen. Zeer gaarne had ik van U nu al gauw permissie daar ik er al gauw gebruik van wens te maken, mij dunkt U zal van mij toch geen geld eisen en dan vooral de personen, die de mee (temee, straks) het werk weer doen moeten goed laten onderrichten dat zij mij goed niet te veel vernielen.

in afwachting  
(w.g.) P. Baelde

De Ingenieur van de Weg krijgt deze brief, evenals de vorige, weer in handen en stuurt de brief voor commentaar naar de Hoofdopzichter te Gouda. Hieronder volgt diens antwoord:

Met bericht dat de landbouwer Baelde vertoornd is geworden omdat hij recognitie moet betalen voor het varen in de sloten langs de spoorweg en daarom alle middelen gebruikt om de Maatschappij tegen te werken.

Zo is dit ook het geval met het hooi waarover hij schrijft, daarmede hebben wij niets te maken aangezien dit land buiten onze grenspalen ligt zodat de opzichter daar geen toezicht op behoeft te houden en het ook volstrekt niet bewezen dat zulks door het werkvolk van de Weg gedaan is, doch even goed door particuliere personen kan geschied zijn.

Het toezicht moet daar door hem en niet door de opzichter uitgeoefend worden. Evenzo wil hij omdat hij voor het varen in de sloten geld moet betalen, het gebruik maken van zijn overweg beletten aan die personen welke grasland gepacht hebben, doch ook daartoe heeft hij geen recht daar het een publieke overweg is, die hij aan niemand verbieden kan.

In dezelfde graad en in dezelfde grond als bovenstaand, heeft de opzichter het hem dan ook onder het oog gebracht, dat hij ongelijk had, zowel omtrent het hooi als zijn overweg, doch toen begon de man tegen hem uit te vallen en te kennen te geven, dat hij noch met de Directie, noch met de opzichter, noch met de grenspalen iets te maken had.

Gouda, 14 Julij 1876  
de Hoofdopzichter  
(w.g.) G. Kools

De 15 Julij reeds wordt deze brief door de Ingenieur van de Weg aan de Directie gezonden. Op een desbetreffende vraag van de Directie wordt later nog vermeld (21 juli) dat het gaat om de publieke overweg aan de Hollandse kade.

De directie geeft in een brief van 25 juli 1876 te kennen, dat uit het ingestelde onderzoek gebleken is dat het werkvolk geen inbreuk op de eigendommen van Baelde gemaakt heeft. Het personeel is opgedragen de eigendommen der aangrenzende eigenaren te eerbiedigen en voor overtredingen te waken. De directie kan geen verantwoordelijkheid aanvaarden voor die medewerkers, noch voor de opzichter, noch voor het overige personeel, wanneer niet bewezen is dat zij schuld hebben.

Voorts wordt medegedeeld dat Baelde niet de minste bevoegdheid bezit om het gebruik van een publieke overweg te beletten. De conclusie is dan ook dat er volstrekt geen aanleiding is om enige wijziging aan te brengen in de eerder aan Baelde vermelde voorwaarden en hem wordt verzocht mede te delen of deze al of niet aangenomen worden.

Baelde geeft hierop toch wel een geestig antwoord en brengt, evenals in zijn vorige brieven, wederom een andere kwestie ter sprake.

Vleuten, den 10 Augustus 1876.

Aan de directie der Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij.

Naar aanleiding van Uw schrijven van de 25 Julij zal ik de van Uw voorgeschreven f 2,- voldoen om in de sloot te varen.

En nu van het door Uw aangehaalde dat alles bij mij publiek is, midden in mijn land, ben ik nog dankbaar, dat ik nog zoveel vruchten en vrijdommen geniet, maar toch staan ik verwonderd te zien, zo een publieke overweg zelve te moeten onderhouden en van Uw kant geen wachters of sluitboom er op te zien dat vind ik nogal vreemd.

teken ik met achting  
(w.g.) P. Baelde

Voor de zekerheid wil de directie nadere inlichtingen over de door Baelde bedoelde overweg en schakelt de Ingenieur van de Weg weer in. Deze antwoordt dat de overweg hier bedoeld een uitweg is en in zoverre publiek dat niet alleen Baelde maar verscheidene andere personen daarop recht van uitweg hebben en eerstgenoemde daarover dus geen vrije beschikking heeft. De uitweg is een zogenaamde tiendweg.

### Gebruikte Bronnen

- Algemeen Rijksarchief (A.R.A.), 's-Gravenhage; 2.18.01.: Archief van de Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij (N.R.S.), Inventarisnummers 202 en 308.
- Archief N.V. Nederlandse Spoorwegen, Hoofdadministratie Utrecht, Afschriften van de Koopacten i.v.m. onteigeningen van gronden te Vleuten.
- Archiefdepôt N.V. Nederlandse Spoorwegen te Zutphen, Onteigeningen te Vleuten t.b.v. de spoorwegaanleg; Copieën kadastraal plan.
- Gemeente-archief Vleuten, Agenda 1855, 1856; Bevolkingsregister 1850 - 1865; Register van overlijden 1892.

\* De in de tekst gereproduceerde tekeningetjes zijn de door de tekenaar van de N.R.S. gebruikte symbolen voor achtereenvolgens een Publieke Overweg, een Dubbele Particuliere Overweg en een Particuliere Overweg.